

Materijal koji se sadrži u ovoj kompilaciji je u originalu objavljen 2008. od strane OEBS-ove Kancelarije za Demokratske Institucije i Ljudska Prava (ODIHR), Ženevskog Centra za Demokratsku Kontrolu Oružanih Snaga (DCAF) i Međunarodnog instituta Ujedinjenih Nacija za istraživanje i obuku u unapređivanju žena (INSTRAW) u okviru seta alata o rodu u reformama sektora bezbednosti (Gender and Security Sector Reform Toolkit). Ovaj nezvanični prevod na Srpski jezik pripremila je OEBS Misija u Srbiji.

Nadgledanje sektora bezbednosti od strane civilnog društva i rodno pitanje

SADRŽAJ

Zašto je rodno pitanje važno za nadgledanje koje vrši civilno društvo?

Kako integrirati rodno pitanje u nadgledanje koje vrši civilno društvo?

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

Pitanja koja OCV treba da postave

Dodatne informacije

Vrlo je prisutna svest o tome da reformom sektora bezbednosti (RSB) treba izaći u susret različitim bezbednosnim potrebama muškaraca, žena, dečaka i devojčica. Integrisanje rodni pitanja je takođe ključ za efikasnost i odgovornost sektora bezbednosti, kao i za lokalno vlasništvo nad procesom reformi i legitimitet RSB.

U ovim praktičnim napomenama daje se kratak uvod u koristi od integrisanja rodni pitanja u nadgledanje koje vrši civilno društvo, kao i praktične informacije u vezi sa tim.

Ove praktične napomene se baziraju na dužem alatu i zajedno sa tim alatom čine deo *Seta alata za rodno pitanje i RSB*. Set alata je osmišljen tako da obezbedi uvod u rodno pitanje za one koji učestvuju u RSB i kreatore politike; Set alata obuhvata 12 alata sa odgovarajućim praktičnim napomenama - vidi *Dodatne informacije*.

Zašto je rodno pitanje važno za nadgledanje civilnog društva?

Nadgledanje sektora bezbednosti od strane civilnog društva, uključujući RSB, obuhvata aktivno učešće organizacija civilnog društva (OCD) u definisanju bezbednosne politike i nadzoru struktura i prakse aktera u sektoru bezbednosti.¹ Cilj je obezbediti uključivanje glavnih interesa i perspektive na nivou zajednice u ostvarivanje unutrašnje i spoljne bezbednosti, kao i za podržavanje lokalnog vlasništva nad procesom reformi i održivosti. OCD učestvuju u nadgledanju sektora bezbednosti na mnogo različitih načina, uključujući politiku savetovanja i tehničke ekspertize, monitoringa, podizanja svesti, kao i istraživanja i analize.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanja i vrednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. 'Rod' se, dakle, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok se 'pol' odnosi na *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se veoma razlikuju u okviru kultura i po kulturama i mogu se menjati tokom vremena. Rod se ne odnosi samo na žene ili muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Jačanje lokalnog vlasništva nad procesom reformi

- Integrisanje rodni pitanja i uključivanje ženskih organizacija može generisati lokalno vlasništvo nad procesima RSB obezbeđivanjem angažovanja i muškaraca i žena i omogućavanjem da izraze svoje posebne potrebe, poglede i prioritete. Na taj način, institucije u sektoru bezbednosti postaju reprezentativnije, pune razumevanja i legitimnije u očima stanovništva.

Sveobuhvatno nadgledanje putem integrisanja rodni pitanja

- Nadgledanje sektora bezbednosti, kojim se vrši monitoring načina na koji politika i institucije u sektoru bezbednosti i pravosuđa rešavaju rodno nasilje (RN), *može povećati nivo ostvarivanja bezbednosti i pravde*.
- Nadgledanje sektora bezbednosti, kojim se institucije u sektoru bezbednosti smatraju odgovornim za obezbeđivanje nediskriminatornog radnog mesta i sprečavanje seksualnog uznemiravanja i nasilja, kao i drugih oblika RN, *može povećati produktivnost i operativnu efikasnost*.
- Nadgledanje sektora bezbednosti, kojim se institucije u sektoru bezbednosti smatraju odgovornim za veće angažovanje, zadržavanje i napredovanje žena i drugih nedovoljno zastupljenih grupa, *može povećati poverenje javnosti i efikasnost*.

Efikasno nadgledanje putem angažovanja ženskih organizacija

- Ženske organizacije su često nepresušan izvor za nadgledanje sektora bezbednosti. One mogu pojačati nadgledanje na sledeći način:
 - Davanjem saveta o poboljšanju transparentnosti, odgovornosti i osetljivosti.

U Maleziji, OCD, poput ženske organizacije AID, pratile su sprovođenje i efikasnost malezijskog zakona protiv porodičnog nasilja, kao i pružanje usluga žrtvama na osnovu toga. Nalazi su iskorišćeni za zagovaranje unapređenja u sadržaju i pri sprovođenju zakonodavstva.

U Kambodži, ženske organizacije i grupe za ljudska prava, kao što je LICADHO, sarađuju sa vladinim telima u nadgledanju ispitivanja prijave zlostreba i praćenju usklađenosti nedavno usvojenog kambodžanskog zakona o sprečavanju porodičnog nasilja i zaštiti žrtava. Ovim zakonom se policiji daju velika ovlašćenja da intervenišu u slučajevima porodičnog nasilja, i njime se pojačavaju pravni resursi koji su na raspolaganju žrtvama. Pored monitoringa, OCD obezbeđuju pravnu pomoć i sigurne kuće za žrtve.

- Praćenje sprovođenja međunarodnih i regionalnih sporazuma, kao i nacionalne i institucionalne politike.
- Obezbeđivanje građenja kapaciteta za tela za nadgledanje kada je u pitanju rodna perspektiva.
- Utvrđivanje pretnje po bezbednost i problema sa kojima se sučeljavaju pojedinci i zajednice.
- Olakšavanje dijaloga među lokalnim zajednicama i tela za nadgledanje u sektoru bezbednosti.
- Podizanje svesti u javnosti o tome kako ostvarivati odgovornost institucija u sektoru bezbednosti.

Usklađenost sa obavezama po međunarodnim zakonima i instrumentima

Preduzimanje inicijative za integrisanje rodni pitanja u nadgledanje koje vrši civilno društvo nije samo stvar operativne efikasnosti; to je neophodno i za postupanje u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, instrumentima i normama koje se tiču bezbednosti i rodni pitanja. Ključni instrumenti obuhvataju:

- Deklaraciju iz Pekinga i Platformu za akciju (1995)
- Rezoluciju 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbednosti (2000)

Za dodatne informacije, vidi Aneks Seta alata o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima.

Kako integrisati rodno pitanje u nadgledanje koje vrši civilno društvo?

Tela za monitoring sektora bezbednosti

- Jačanje učešća ženskih organizacija u formalnim telima za nadgledanje sektora bezbednosti, kao što su civilni odbori za reviziju, komisije za pritužbe javnosti, komisije, ekspertske tehnički timovi i nezavisne grupe za monitoring (vidi Polje 1).
- Stavljanje rodni pitanja, kao što je sprečavanje RN ili povećano angažovanje žena, u programe tela za nadgledanje sektora bezbednosti.

Istraživanje i prikupljanje podataka

- Obezbeđivanje da se rodna pitanja integrišu u unutrašnje i spoljne ocene ili revizije institucija i politike u sektoru bezbednosti.
- Obezbeđivanje da se svi podaci klasifikuju po polu. Podaci klasifikovani po polu pokazuju različite okolnosti u kojima žive muškarci i žene, i neophodan su osnov za pružanje kvalifikovanih usluga u sektoru bezbednosti.
- Vršanje rodne revizije u instituciji ili politici u sektoru bezbednosti.

- Vršanje rodne analize procesa RSB i širenje nalaza i preporuka preko medija i vladinim zvaničnicima i donatorima.
- Vršanje rodne analize budžeta u smislu koliko vlada troši na sektor bezbednosti i odbrane, ili budžeta pojedinih institucija u sektoru bezbednosti, radi boljeg razumevanja izrazitog uticaja alokacije budžeta na muškarce i žene. Korišćenje nalaza kao alata za zagovaranje.
- Obezbeđivanje da se žene i ženske organizacije obuhvate u svim procesima revizije, ocenjivanja, planiranja, sprovođenja, monitoringa i evaluacije koje preduzimaju OCD.

Zagovaranje i podizanje svesti

Korišćenje rodno osetljivih istraživanja i rezultata procesa ocenjivanja i prikupljanja podataka za informisanje javnosti i kampanje za zagovaranje bezbednosnih pitanja vezanih za rodni aspekt – kao što je podizanje svesti o tome kako prijavljivati RN policiji ili lobiranje za finansiranje vlade vezano za programe prevencija nasilja počinjenog vatrenim oružjem.

- Određivanje načina za prenošenje ovih informacija marginalizovanoj populaciji (kao što je seosko stanovništvo, nepismene žene ili etničke zajednice), koja možda ne govori jezikom koji je dominantan u dotičnoj sredini.
- Ciljno zagovaranje na različitim nivoima – lokalnom, pokrajinskom i nacionalnom – sve do ključnih kreatora politike koji mogu da utiču na programiranje u sektoru bezbednosti.
- Angažovanje lokalnih medija za širenje informacija preko lokalnih novina, lokalnih radio i TV stanica u zajednici, kao i u državnim medijima.
- Rad sa medijima da bi se novinari i drugi senzibilisali na rodnu dimenziju pitanja u sektoru bezbednosti i pravosuđa.
- Angažovanje muškaraca u kampanjama zagovaranja, posebno onim koje se tiču nasilja nad ženama (vidi Polje 2).

Obuka o rodnoj ravnopravnosti

Ženske organizacije i OCD mogu pomoću rodne ekspertize da podržavaju razvoj i organizovanje obuke o rodnoj ravnopravnosti za osoblje u sektoru bezbednosti (vidi Polje 3), i putem:

- Ocenjivanja potreba za obukom.
- Izrade materijala za obuku o rodnoj ravnopravnosti i vršenje obuke.

- Izrade standardnog nastavnog programa za obuku o rodnoj ravnopravnosti koji se može prilagođavati i koristiti od strane predavača.
- Lobiranja za politiku kojom se omogućava sveobuhvatna obuka o rodnoj ravnopravnosti.
- Pravljenja liste predavača o rodnoj ravnopravnosti u civilnom društvu.

Participativne i efikasne OCD

OCD koje su angažovane za nadgledanje sektora bezbednosti imaju i obavezu da revidiraju internu politiku i praksu za promovisanje rodne ravnopravnosti i obezbeđivanje kapaciteta za rodna pitanja u sledećem smislu:

- Razvoj politike i procedura vezanih za rodne i jednake mogućnosti kojima se rešavaju pitanja ljudskih resursa, praksa angažovanja, zahtevi za obavljanje poslova, kao i seksualno uznemiravanje i nasilje i diskriminacija.
- Obezbeđivanje obuke o rodnoj ravnopravnosti za celokupno osoblje – uključujući obuku o rodno osetljivom prikupljanju podataka i metodologijama istraživanja.
- Uključivanje rodnih pitanja u nadgledanje sektora bezbednosti.
- Vođenje interne rodne revizije za ocenu organizacionog kapaciteta.

Takođe na raspolaganju u Alatu 9...

- Faze u rodnoj reviziji RSB
- Pitanja koja treba postaviti pri planiranju kampanja zagovaranja
- Saveti za rad sa medijima
- Teme za obuku za građenje kapaciteta ženskih NVO za nadgledanje
- Kako pojačati legitimitet mreža civilnog društva
- Primeri iz Istočne Evrope, Fidžija, Iraka, Rusije, Južne Afrike, Velike Britanije i Zapadne Afrike

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

OCD se mogu rascepati ili oslabiti za vreme konflikta, i, kao rezultat, možda neće moći da vrše nadgledanje niti da imaju legitimitet ili kapacitet za efikasno nadgledanje sektora bezbednosti. U drugim slučajevima, saradnja među OCD može se povećati u postkonfliktnom

Polje 2

Angažovanje muškaraca u borbu protiv nasilja nad ženama

U Kanadi je 1991. lansirana Kampanja "Bele trake" od strane grupe muškaraca za zagovaranje kraja nasilja nad ženama i obrazovanje muškaraca vezano za ovo pitanje. Preko kampanja za podizanje svesti, javnih saopštenja i rastuće mreže, članovi WRC obezbeđuju alternativni pogled na nenasilnu muškost i daju pozitivne uzore muškarcima i dečacima u zajednicama širom sveta.³

periodu, kao posledica reforme u vojsci i policiji, kao i tekuće nesigurnosti, što je glavni razlog za zabrinutost mnogih organizacija koji im daje priliku da rade zajedno.

Izazovi za integrisanje rodnih pitanja

- Kapacitet državnih institucija je često slab, do te mere da čak i da postoji politička volja, sredstva za pružanje usluga u sektoru pravosuđa i bezbednosti nisu dostupna u smislu finansijskih ili ljudskih resursa.
- Zakoni, strukture i mehanizmi za sprečavanje i odgovor na RN često ne postoje niti funkcionišu adekvatno.
- Osoblje u sektoru bezbednosti je možda kršilo ljudska prava i možda nastavlja da vrši zloupotrebe i u miru.

Mogućnosti za integrisanje rodnih pitanja

- Procesi RSB mogu otvoriti politički prostor za input OCD pri donošenju odluka u sektoru bezbednosti i pravosuđa, što je prilika za pokretanje rodnih pitanja.
- Dokazi pokazuju da se rodne uloge i odnosi često menjaju za vreme konflikta i posle njega, što može otvoriti značajan prostor za pregovore u smislu integrisanja rodnih pitanja i većeg angažovanja žena.
- Donatori su možda voljni da obezbede podršku OCD za građenje njihovog kapaciteta za vršenje rodno osetljivog nadzora.

Polje 3

Obrazovanje u oblasti seksualnog zdravlja za oružane snage u Mongoliji⁴

NVO "Vision" iz Mongolije radi na pitanjima reproduktivnog zdravlja sa vojnicima i oficirima u mongolskim oružanim snagama:

Problem: Novi regruti u oružanim snagama Mongolije, posebno oni sa sela, imaju oskudno ili nikakvo znanje kad je u pitanju HIV/SIDA i druge infekcije koje se prenose polnim odnosom. Kao posledica, stopa ovih infekcija je bila relativno visoka među oficirima i vojnicima.

Cilj: Dobijanje pomoći od Ministarstva odbrane i Oružanih snaga Mongolije za povećanje svesti o HIV/SIDA i infekcijama koje se prenose polnim odnosom, kao i svesti o reproduktivnom zdravlju među oficirima i vojnicima.

Glavni nosioci: Ministarstvo odbrane i sedište Oružanih snaga Mongolije.

Primarni nosioci: Vojnici/oficiri i njihovi seksualni partneri.

Pristup i saopštenja: Dopisi su poslali Ministarstvu odbrane i sedištu oružanih snaga; održani su zvanični i nezvanični sastanci sa višim oficirima; izrađen je projekt u saradnji sa višim oficirima; organizovana je radionica sa višim oficirima; načelnici službi i lekari u vojnim jedinicama predstavili su svoje izveštaje osoblju oružanih snaga.

Pokazatelji uspeha i održivosti: Seksualno zdravlje je obuhvaćeno zvaničnim nastavnim programom za vojno osoblje; povećana je svest viših oficira; kao i podrška Ministarstva odbrane.

Polje 4	Uzorak rodne ček liste za tela koja vrše nadgledanje sektora bezbednosti u postkonfliktnom kontekstu
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kako je civilno društvo, uključujući žene uključeno u proces nadgledanja? ✓ Kako se utvrđuju posebne bezbednosne potrebe žena i muškaraca i kako im se izlazi u susret? ✓ Na koji način muškarci i žene rade u okviru vojske, policije, u obaveštajnim službama, graničnoj policiji, carini, imigracionoj službi i drugim službama za sprovođenje zakona, i u kom kapacitetu (procenat žena/muškaraca, po činu i kategoriji)? ✓ Da li se postoje mere da žene imaju jednake mogućnosti da postanu član svake institucije u sektoru bezbednosti? ✓ Da li je obuka o rodnoj ravnopravnosti obezbeđena u policija, vojsci i u drugim bezbednosnim službama? ✓ Koje mere postoje za sprečavanje, istraživanje i kažnjavanje RN počinjenog od strane osoblja u sektoru bezbednosti? ✓ Da li postoji adekvatno finansiranje za programiranje vezano za rodna pitanja?

Pitanja koja treba da postavljaju OCD

Jedan od najboljih načina za utvrđivanje polaznih tačaka za integrisanje rodni pitanja u proces RSB jeste da organizacija civilnog društva izvrši ocenjivanje. U daljem tekstu su modeli pitanja vezanih za rodni aspekt koje OCD mogu uključiti u ocenu, monitoring i evaluaciju RSB.

- Koje su to posebne potrebe u sektoru bezbednosti i pravosuđa, percepcije i prioriteta muškaraca, žena, devojčica i dečaka?
- Da li osoblje u sektoru bezbednosti ima kapacitet da odgovori na sve te potrebe? Ako nema, zašto nema?
- Da li žene, muškarci, dečaci i devojčice imaju podjednak pristup uslugama u sektoru bezbednosti i pravosuđa?

- Da li je zakonodavstvo u sektoru bezbednosti, njegova politika i protokoli, rodno osetljivo? Da li postoji adekvatno zakonodavstvo protiv RN?
- Da li žene imaju potpun i ravnopravan pristup zapošljavanju u okviru institucija u sektoru bezbednosti?
- Kakva je radna sredina u okviru institucija u sektoru bezbednosti? Da li postoje problemi seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja i druge prepreke za napredovanje žena u službi?
- Da li u telima za nadgledanje sektora bezbednosti ima žena i da li se ta tela konsultuju sa ženskim organizacijama?
- Da li tela za nadgledanje sektora bezbednosti prate probleme vezane za RN i jednake mogućnosti za muškarce i žene?

Dodatne informacije

Izvori

Amnesty International – *Monitoring and Reporting Human Rights Abuses in Africa: A Handbook for Community Activists*, 2002.

Amnesty International – *Understanding Policing: A Resource for Human Rights Activists*, 2006.

DCAF – *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for OCD on Democratic Security Governance*, forthcoming 2008.

Family Violence Prevention Fund – *Toolkit for Working with Men and Boys to Prevent Gender-Based Violence*, 2003.

International Alert and Women Waging Peace – *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action*, 2004.

OECD DAC – *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice*, 2007.

Organizacije

DCAF – www.dcaf.ch

International Alert – www.international-alert.org

UNIFEM Portal on Women, Peace and Security – www.womenwarpeace.org

UN-INSTRAW – www.un-instraw.org

WILPF Peacewomen – www.peacewomen.org

Set alata za rodno pitanje i RSB

1. Reforma sektora bezbednosti i rodno pitanje
 2. Reforma policije i rodno pitanje
 3. Reforma odbrane i rodno pitanje
 4. Reforma pravosuđa i rodno pitanje
 5. Reforma kaznene politike i rodno pitanje
 6. Upravljanje granicom i rodno pitanje
 7. Parlamentarno nadgledanje sektora bezbednosti i rodno pitanje
 8. Kreiranje politike nacionalne bezbednosti i rodno pitanje
 9. Nadgledanje sektora bezbednosti od strane civilnog društva i rodno pitanje
 10. Privatne vojne i bezbednosne kompanije i rodno pitanje
 11. Ocena, monitoring i evaluacija RSB i rodno pitanje
 12. Rodna obuka za osoblje u sektoru bezbednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima

Svi ovi alati i praktične napomene su dostupni na: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ove praktične napomene je pripremio **Rahim Kanani** iz UN-INSTRAW, na bazi Alata 9, čiji su autori **Karen Barnes** i **Peter Albrecht** iz Organizacije “International Alert”.

¹ Caparini, Cole and Kinzelbach, *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for OCD on Democratic Security Governance* (Renesans: Bratislava), izlazi u julu 2008.

² Adaptirano iz: OECD DAC. *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice* (OECD DAC: Paris), 2007, str.117

³ Adaptirano iz: ‘The White Ribbon Campaign’. http://www.whiteribbon.ca/about_us/

⁴ Citirano iz: Albrecht, P., ‘Advocacy’, *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for OCD on Democratic Security Governance*, eds. Caparini, Cole and Kinzelbach (Renesans: Bratislava), izlazi u julu 2008.